

Відділ культури і туризму Липоводолинської РДА
Комунальний заклад «Липоводолинська централізована бібліотечна система»
Центральна районна бібліотека ім. Л.М.Новиченка

Не забудеш мене, поки віку твого, моя нене Вкраїно

(до 200-річчя від дня народження П. Куліша)

Методичні поради

Липова Долина
2019

На початку серпня виповниться 200 років із дня народження одного з найяскравіших українських письменників і громадських діячів Пантелеймона Куліша.

Верховна Рада України 2018 року прийняла вікопомне історичне рішення про відзначення ювілею на державному рівні. Це рішення засвідчує визнання заслуг і ролі П.Куліша в українському націє творенні і культуротворенні.

Видатний український письменник, критик, публіцист, етнограф, видавець, культурний і громадський діяч 40-90-х років XIX століття. Талановитий майстер слова, «один з корифеїв нашої літератури», як говорив про П.Куліша Іван Франко. Автор першого українського правопису на фонетичній основі – «кулішівки» і перший перекладач Біблії українською мовою. Автор поетичних збірок і значної кількості прозових творів, найяскравішим з – поміж є роман «Чорна рада».

Доля простелила для Пантелеймона Олександровича Куліша довгу життєву дорогу. Народився «гарячий Панько Куліш» - так він згодом буде підписуватися – 7 серпня 1819 року в містечку Воронежі Глухівського повіту Чернігівської губернії (тепер – Шосткинський район Сумської області). Був дитиною від другого шлюбу заможного хлібороба Олександра Андрійовича і доньки козацького сотника Івана Гладкого Катерини. Змалечку на хуторі під Воронежем юний Панюша наслухався різних казок, переказів, легенд, особливо народних пісень, що їх наспівувала йому мати. Була в нього і «духовна мати» - сусідка по хуторах Уляна Мужилівська, яка пригорнула його до книжної мудрості, виховала благородні почуття і наполягала на навчанні в Новгород-Сіверській гімназії.

Навчався у повітовому училищі, Новгород-Сіверській гімназії, з кінця 30-х років – слухач лекцій у Київському університеті. У цей же час дебютує з міфологічно-етнографічними оповіданнями. З 1841 року викладає російську словесність та історію у Луцьку, Києві та Рівному, багато мандрує Україною, працює на різних посадах. В цей же час заявляє про себе як письменник, захоплюється романтичним рухом. Опублікувавши перші розділи роману «Чорна рада» в журналі «Современник», здобуває визнання громадськості, отримує від тодішнього редактора часопису, ректора Петербурзького університету П. Плетньова, який високо оцінив письменницький і філологічний талант Куліша, запрошення на викладацьку роботу.

Геній без диплома... Куліш не мав не лише вищої освіти (був вільним слухачем тому, що не зміг надати документів про дворянство), а й середньої – закінчив лише п'ять класів гімназії, залишивши її чи то за браком грошей, чи то за відсутністю сили волі боротися з нудьгою, яку навіювали загальнообов'язкові предмети...

У 1843-1844 рр. Куліш познайомився з В. Білозерським, Т. Шевченком, М. Костомаровим. Молоді патріоти згуртувалися навколо ідеї «видвигнути рідну націю з духовного занепаду». Проте на момент створення Кирило-Мефодіївського братства Куліш уже працював у Петербурзі. У 1847 році одружився з молодшою сестрою В. Білозерського Олександрою. Боярином на весіллі був Шевченко.

Дивовижно і непросто перепліталися долі Пантелеймона Куліша і Тараса

Шевченка, цих двох великих українців: дворянина і кріпака, козака – січовика і козака – заможного хуторянина, як двох крил однієї нації, цих, за висловом Є.Маланюка, «Мікель Анджело і Леонардо да Вінчі українського Ренесансу».

Невдовзі після весілля молода пара вирушила до країн Центральної Європи – Петербурзька Академія наук послала обдарованого викладача університету в наукове відрядження для вивчення слов'янських мов, історії, культури та мистецтва. Саме тоді, в березні 1847 року таємна поліція Миколи I викрила Кирило-Методіївське братство. Запідозрений в участі у ньому, Куліш був заарештований у Варшаві. Жандарми не довели належності письменника до братства, проте інкримінували йому «дружеские сношения» з його учасниками. Куліша засудили, зі заборобою писати і друкуватися, на адміністративну службу до Тули. У Тулі Куліш пробув 3 роки і 3 місяці.

Наприкінці 1850 року Кулішеві дозволили повернутися зі заслання. Та він і надалі був позбавлений права друкуватися. У квітні 1856 року, коли з приходом Олександра II настала певна лібералізація суспільного життя, Кулішеві нарешті повернули право друку.

Розпочинається особливо успішний і плідний у творчому плані період у його культурницькій діяльності: протягом 1856-1857 р. р. виходить двотомне видання «Записки о Южной Руси», вперше написане придуманим автором оригінальним правописом – «кулішівкою» - який заклав основи сучасного українського правопису; збірки фольклорноісторичних та етнографічних нарисів, з'являється друком перший в Україні історичний роман «Чорна рада», який І.Франко називає «найліпшою історичною повістю в нашій літературі», український буквар і читанка – «ГраMATка».

У Петербурзі Куліш відкриває власну друкарню, в якій публікується майже все тодішнє письменство; видає дешеві книжечки серії «Сільська бібліотека», періодичні видання, зокрема альманах «Хата», перший загальноукраїнський журнал «Основа», на сторінках якого публікує багато власних творів різних жанрів. У творах письменника цієї доби вже позначилася зміна поглядів. Ще помітнішою вона стала після реформи 1861 року. Поглибилися й ідейні розходження з Шевченком, аж до неприйняття його творчості. У 60-ті роки Куліша направляють до Польщі провідником політики російського царизму як «директора духовних справ». З кінця 60-х жив у Львові, Відні, активно підтримував зв'язки з громадсько-культурними діячами Галичини. Був головним «двигачем», за висловом І. Франка, українофільського руху на її території.

Особливо помітну зміну поглядів П. Куліша засвідчило тритомне дослідження «История воссоединения Руси», яке шокувало українську громадськість. У цей період письменник відчайдушно намагався протистояти несприятливій для розвитку української культури ситуації, то сподіваючись на благородну роль освіченого самодержавства, то орієнтуючись на співробітництво з польською інтелігенцією Галичини. Проте горезвісний Емський указ 1876 року, який фактично заборонив використання українського слова, відчутно похитнув «москвофільські» ілюзії Пантелеймона Олександровича, надії його на культуротворчу місію російського абсолютизму в Україні. Тож у 1877 році Куліш назавжди полишає державну службу і

переїжджає до Мотронівки, яку на честь дружини перейменовує на Ганнину Пустинь.

Тут, на хуторі, пройшли найплідніші літа його творчості. Саме тут Куліш знаходить ту обітовану землю, про яку мріяв і яку шукав по всій Україні та за її межами, зізнавшись, що ці останні роки були для нього найщасливішими в творчому і подружньому житті. Куліш багато пише (збірки оригінальних, новаторських поезій «Дзвін» та «Хуторна поезія»), перекладає – його творчу увагу привернули поетичні перлини Пушкіна, Байрона, Гете, Шиллера, Гейне, Міцкевича, драматургія Шекспіра. Словом, працює, фактично, до останнього дня. Активна літературна і наукова діяльність Куліша була перервана раптовою хворобою і смертю 14 лютого 1897р. За декілька тижнів до смерті Пантелеймон Олександрович ще встиг відсвяткувати золоте весілля зі своєю вірною Сашунею.

Увесь життєвий шлях Пантелеймона Куліша – то подвижницька діяльність в ім'я духовного поступу українського народу, невтомний пошук правди-істини, розбудова національної культури на терені красного письменства і літературної критики, фольклористики і етнографії, історії та історіософії, публіцистики і педагогіки, мовознавства і релігії, журналістики та видавничої справи. У більшості з цих напрямків він був новатором. А ще був поліглотом і просто ерудитом, мав феноменальну пам'ять (вкрадений рукопис віршованого перекладу Біблії українською мовою відтворив по-пам'яті), також мав хист доброго живописця, вмів зробити скрипку, змайструвати меблі... Взагалі, чи було щось таке, чого «гарячий Куліш» не вмів?

Можна тільки захоплюватися людиною, яка, не маючи навіть закінченої освіти, володіла такими енциклопедичними знаннями, мала такі універсальні інтереси і форми діяльності, так плідно (зауважимо, досконально вивчивши предмет) і наполегливо працювала у таких різних напрямках і всюди досягала успіху.

Можна сперечатися з приводу тих чи інших поглядів Панька Куліша, сприймати чи не сприймати його неординарні історіософські ідеї, а проте не можна не визнати, що все своє свідоме життя він жертвовно поклав на вітар рідного поневоленого народу задля його культурного зростання.

Бібліотека як культурно-освітній, інформаційний центр не може залишатися осторонь святкування знаменної дати. Тому задля популяризації постаті П.Куліша та його творчого доробку радимо організувати різноманітні виставки:

- * виставка-персоналія
- * виставка-знайомство
- * виставка-календар
- * виставка-портрет
- * виставка однієї книги

Провести цикл заходів:

- * літературне повідомлення
- * літературний портрет
- * літературна година

- * година цікавих повідомлень
 - * літературно-поетичний вернісаж
- Тематика заходів може бути наступною:
- * «Будитель національної самосвідомості»
 - * «Витязь української духовності»
 - * «Образ України у творчості Куліша»
 - * «І буде дух його із віку в вік сіяти...»
 - * «Основоположник українського історичного роману»
 - * «Пантелеймон Куліш: митець, вчений, громадянин»

Година цікавих повідомлень

«Думка у мене стоїть на сторожі почуття»

(Любовні сюжети в житті й поезії Пантелеймона Куліша)

Видатний письменник, історик і фольклорист Пантелеймон Куліш був занадто емоційним чоловіком і не цурався вродливих жінок, час від часу поринаючи в шалені романи. Якщо любиш, то люби сильно, а якщо не любиш, то не жартуй. Саме так розпочалася любовна історія Пантелеймона Куліша та Олександри Білозерської (літературний псевдонім Гання Барвінок).

Письменник познайомився з нею незадовго до поїздки в Олександрівку (літо 1843 р.). Олександрі було тоді всього 15 років. 24-річним Панько Куліш завітав до родини Білозерських на хутір Мотронівку на Чернігівщині, упродовж літа він гостював, господарі поселили письменника в окремій хаті, де він писав «Чорну раду».

Красива, розумна 15-річна Олександра гарно співала українських пісень, закохалася навіки у аристократичність Куліша та його чарівний голос. Панько посватався, але мати Саші не погодилася: її зупинили безрідність Панька (а Білозерські вважали свій рід князівським), його безгрошів'я та важкий характер (жовчність, заздрісність). Самовпевнений Куліш ридав усю ніч, а вранці поїхав до Петербурга. У столиці він закрутив роман із дочкою ректора Ольгою Плетньовою, разом із якою редагував «Современник». Через рік він знову приїхав до Білозерських і поновив розмову про одруження. Мати Олександри сказала, що дочка юна, але вільна, тому звернулася до дочки:

– От Пантелеймон Олександрович
запевняє, що ти його любиш.

– Так, я його люблю. І якщо Ви проти, я не вийду за нього, але за іншого теж не піду.

Мати здалася. Уже на порозі вічності Ганна Барвінок писала: «Всім ли так

удається в молодості три роки обоюдної гарячої любові? І тепер ще цей пил любові не утас, і оттого я так довго живу, що єсть горючість життя, єсть фундамент — воспоминання — прошедшого».

24 січня 1847 року відбулося весілля; «старшим боярином» був Тарас Шевченко, який сипав жартами, дотепами та довго зберігав квітку, подаровану нею. Сашенька вмовляла Шевченка їхати з ними, подарувала Тарасові своє віно. Молоді поїхали до Варшави, але по дорозі Куліша арештували. Відчай був таким, що у Олександрі стався зрив вагітності. У Куліша була ідея-фікс: розмноження, багато синів, а безпліддя дружини стало вироком. Три роки молоді провели в Тулі. На заслання юна Саня стала економкою, нянькою чоловіка. Вона з дитинства мала здібності хазяйки, а у заміжжі досягла кулінарних вершин: вередливий гурман Микола Костомаров любив її грибочки, Тарас Шевченко млів від маринованої нею корюшки.

Всі вільні кошти родини Білозерських пішли на Куліша: на видання його творів, на придбання типографії, друк журналу «Основа». Куліш визнавав, що жінка тягла увесь життєвий клопіт за двох, без неї жодна його книга б не була написана. Наступні 9 років подружнього життя не були медом: Куліш любив усіх учити, вважаючи себе зразком. Санечка ж економила кожную копійчину, сама ходила на ринок, готувала їжу; економила на власному одязі, носила цератовані панчохи. Таке життя змінило фігуру, руки й думки Олександрі. Читати, займатися собою було ніколи. Можна було не витратитися на чоловіка, спрямувати кошти на себе: гардероб, косметику. Можна було кинути Куліша і поїхати за кордон, але Саня обрала долю вічнозеленого барвінку, який слався під ногами і вірно тримався. 38-річний Панько скиглив, бо життя проходить, а він і кохання не зазнав, і продовження роду не буде. Чоловікові вона вже здавалася немудрою, заземленою і неохайною, тому у нього почався перехідний період (він переходив із рук у руки).

Він навіть написав дружині листа про власні почуття до 16-річної Мані де Бальмен (ця закоханість тривала все літо). Потім був епістолярний роман із 17-літньою Лесею Милорадович, яку Панько так афішовано зваблював більше двох років, що Олександра кинула чоловіка та поїхала до матері. Леся була загіпнотизована Паньком, але той різко обірвав роман, Панько кинувся зваблювати Марка Вовчка. Якщо при великому бажанні можна повірити в платонічні стосунки Куліша з Манею та Лесею, то Марко Вовчок слово платонічний вважала вульгаризмом.

Марія Вілінська та Пантелеймон Куліш домовилися про зустріч на поштової станції. Пантелеймон Куліш – редактор журналу «Основа» – і не гадав, що автор оповідань – жінка, коли говорив, що цей письменник, як бджола Божа, випив найкращу росу із квіток нашої мови, «автор трудився як етнограф, але в етнографії виявився поетом». За кілька плідних ночей Панько вчитав і відредагував збірник оповідань; народився псевдонім Марко Вовчок. Вона – світлий розум, талант, її мова – чистий струмок, а до того ж – красуня. Пантелеймон Куліш одразу ж поставив діагноз Марії – «мовчазне божество». Закоханий у Марію з першого погляду, Панько Куліш поєднав прізвище чоловіка з її «вовчкуватістю» у спілкуванні й народилося – «Марко Вовчок», ненависне для самої письменниці «прізвисько». Мріючи про спільне життя за кордоном, Куліш, поїхав до Німеччини, замовив номер на дві особи і застиг в очікуванні, не маючи й тіні сумніву щодо бурхливого роману. Коли Куліш застав Марію, Богданчика і Тургенева, одразу ж назад. З приводу палких почуттів шанувальників Марії Іван Тургенєв поглузував: «Шевченко не повеситися, Кулиш не застрелиться, Костомаров... может, бросится в воду, — но что же делать?»

Егоїстичний, неврівноважений П.Куліш одержав шигля і повернувся до дружини, бо без неї був матеріально безпорадним, але нюанси його характеру довели Олександру до важкої психічної хвороби. Він розпустив чутки, що оповідання Марко Вовчок – то твори Опанаса Марковича. Упродовж 30 років ображений коханець виливав гори бруду й непристойностей на звабливу Марка Вовчка, стверджуючи: «Її легковажність і зрадливість загубили мене». А Саня без чоловіка розцвіла: уклала збірочку народних пісень, першою з українських жінок почала писати новели, оповідання. Книгу прози «З народних уст», вона видала за підписом Ганна Барвінок, за що Борис Грінченко назвав письменницю «поетом жіночої долі». І знову нелегке подружнє життя. Влітку 1860 року Пантелеймон Куліш подорожував Україною, відпочиваючи від напруженої праці у Петербурзі, прагнучи забути гіркі розчарування. У Чернігові Панько Куліш з головою поринув у солодкий і дуже афішований роман із дружиною Леоніда Глібова – Параскою. Леонід Іванович навіть зважився влаштувати стіл-трикутник, на якому заявив, що його дружина вільна обирати свою долю: хоче їхати з Кулішем до Києва – то її вибір. Параска наважилася кинути чоловіка, проїхала півдороги до Києва й повернулася до свого чоловіка.

А у Києві письменника очікувала юна київська інститутка Горпина (Агрипина) Ніколаєва, з якою вони листувалися упродовж року. У перших листах панночка зверталася до П. Куліша, як до національного авторитета, з часом вона стала освіченішою та сміливішою, починала словами «Все для мене, Пантелеймон Александрович!», підписувала «Вся Ваша Горпина». Вони зустрілися, Куліш запросив Горпину поїхати в Одесу, щоб там разом відпочити. Відважна киянка розірвала відносини зі своїм нареченим, але до Одеси не поїхала.

Потім була юна наївна Ганна Рентель... Зрештою пані так дістали П. Куліша, що він скаржився своєму секретареві: «Жінки за мною волочаться». Вони таки відсвяткували «золотий ювілей» незабутнього весілля, 50 років подружнього життя. Саме того дня Панько смертельно захворів, а 14 лютого 1897 р. на хуторі Мотронівка, Куліш помер. Український письменник, поет, драматург, мовознавець, перекладач, критик, редактор, видавець, член Кирило-Мефодіївського товариства. Пантелеймон Куліш переклав Біблію, майже всього Шекспіра, Гете, Дж. Байрона (поєми «Чайльд-Гарольдова мандрівка», «Дон-Жуан»), балади А. Міцкевича «Русалка», «Химери», «Чумацькі діти». Саме він розробив упроваджену в Україні систему сучасного фонетичного алфавіту й правопису, так звану «кулішівку» (на західних землях трансформовану в «желехівку»). що лежить в основі сучасного українського правопису.

Крім того, П. Куліш був талановитим художником. Його малюнок “Село Олександрівка”.

Та навіть після смерті Олександра Куліш була вірною чоловікові. Доглядала його могилу в Мотронівці; упорядкувала його архів, спогади, листування. Щоб видати його твори, вдова продала Мотронівку; хатинку, у якій Куліш писав «Чорну раду», вона перенесла до маєтку Кочубеїв. Ганна Барвінок померла в хаті сторожа, неподалік музею свого чоловіка. Микита Шаповал писав: «Скінчилась життєва поема, що звалась Кулішами».

Ця жінка взяла на себе нелегкий хрест — бути Кулішевою дружиною і самовіддано несла його до кінця...

Пропонуємо матеріали до вікторини за творчістю П.Куліша

1. Де народився Великий українець?
(м. Вороніж (колишнього Глухівського повіту Чернігівської губернії, нині – Шосткинський район Сумської області))
2. Хто був «духовною матір'ю» П.Куліша?
(Мужилівська Уляна Терентіївна)
3. Ким письменнику доводиться письменниця Ганна Барвінок?
(Дружиною. Справжнє ім'я – Олександра Михайлівна Білозерська)

4. Який визначний діяч української культури був боярином на весіллі Пантелеймона Куліша?
(Т.Г.Шевченко)
5. Як називається українська абетка, яку склав П.Куліш?
(Кулішівка)
6. Який переклад П.Куліша вважають найвизначним?
(Святе письмо)
7. Якому письменнику П.Куліш присвятив двотомну працю?
(Миколі Гоголю)
8. Який твір Куліша є першим українським історичним романом?
(Чорна рада)
9. Який твір, на думку письменника, був найвдалішим?
(«Записки о Южной Руси»)
10. Де знаходиться історико-меморіальний музей П.Куліша?
(На хуторі Мотронівка на Чернігівщині)

Відповідальна за випуск:

С.А.Лисенко – директор КЗ
«Липоводолинська ЦБС»

Матеріал підготували:

В.М.Мельник – зав. методико-
бібліографічним відділом ЦРБ
ім.Л.Новиченка
Н.М.Гуржій – провідний
бібліограф ЦРБ ім.Л.Новиченка

Комп'ютерна верстка:

Н.В.Товста – провідний
бібліотекар відділу
інформаційних технологій
ЦРБ ім.Л.Новиченка

